

УДК 1 (091)

Г.О. ЗУБАНЬ

НАСИЛЛЯ ЯК ФАКТОР БУТТЯ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Зубань Ганна Олександрівна – кандидат філософських наук, доцент кафедри Слов'янського державного педагогічного університету

У статті автор звертає увагу на феноменальну проблему насилля яка, в сучасній ретроспективі, є недостатньо вивченою і розробленою.

В історичному обрії ненасильницької моралі насилля можна інтерпретувати як феномен, що має глибоке коріння в історичному та психологічному досвіді людства. Автором проводиться структурно-семантичний аналіз специфічних форм насилля як феномена суспільного буття.

Ключові слова: насилля, агресія, біофілія, некрофілія, деструктивність.

В статье автор обращает внимание на феноменальную проблему насилия, которая, в современной ретроспективе недостаточно изучена и разработана.

В историческом горизонте эволюции ненасильственной морали насилие можно интерпретировать как феномен, который имеет глубокие корни в историческом и психологическом опыте человечества. Автором проводится структурно-семантический анализ специфических форм насилия как феномена общественного бытия.

Ключевые слова: насилие, агрессия, биофилия, некрофилия, деструктивность.

In the article the author pays attention to phenomenal problem of violence, which is not studied and developed in a modern retrospective view.

In the historical horizon of the evolution of non-violent moral the violence can be interpreted as a phenomenon which has deep roots in historical and psychological experience of humanity. The structural and semantic analysis of specific forms of violence as a phenomenon of social being is being provided.

Keywords: violence, aggression, biophilia, necrophilia, destructiveness.

© Г.О.Зубань, 2011

Актуальність проблеми обумовлена тим, що вихід насилля у ХХ столітті яскраво продемонстрував людству неготовність адекватно тлумачити феноменальне явище насилля, вказуючи на гостру необхідність звернутися до глибинних причин людської природи і відповідним чином їх дослідити. Сьогодні цивілізація довела свою неспроможність, невміння та небажання (підкреслимо останнє) знаходити консенсуси, формувати системи взаємовигідних угод, що, в свою чергу, призведе до трагічного занепаду, життєдіяльність суспільства ускладнюється тим, що відбувся перетин векторів агресії, насилля, духовної та соціально-економічної кризи. Історико-філософське спрямування дослідження насилля в умовах постмодерної ситуації має бути скерованим як на виявлення детермінаційних світоглядних чинників, які сприятимуть певній аксіоматиці насилля, так і на критичне осягнення лексіматики самої філософії.

Метою даної статті є спроба здійснити структурно-семантичний аналіз специфічних форм насилля як феномена суспільного буття.

Проблематикою насилля цікавились багато дослідників, а вивчення цієї проблеми залишило свій слід у низці наукових робіт авторів А. Адлера, А. Басс, А. Бандура, С. Берковітц, К. Лоренц, З. Фройд, Е. Фромм, Г. Маркузе, Р. Докінз, Д.Зільманн, К. Ясперс, Г. Сельє, А. Гелен, Ф.Александрер, Ф. Перлз, Х. Хекхаузен, Г. Гартман, Д. Доллард, Н. Міллер, С. Фешбах, Е. Еріксон [16]. Та, попри все, проблема природи насилля та агресії все ще залишається недостатньо розробленою у філософській думці.

Еволюція суспільства свідчить про те, що від-

бувається постійне зростання потенціалу насилля в кожному історичному епоху. Починаючи з доісторичних часів і аж до епохи Середньовіччя, війна вважалася необхідною умовою подальшого існування, таким собі «народним промислом» [7, 75]. Насилля виступало тут своєрідною умовою, при якій будуть дотримуватися домовленості та угоди, наприклад між греками та русичами: «Когда ветром выкинет греческую ладью на землю чуждую, где случимся мы, русь, — провозглашено было в шестом параграфе настоящего соглашения, — то будем охранять оную вместе с ее грузом, отправим в землю греческую и проводим сквозь всякое страшное место до безстрашного. Когда же ей нельзя возвратиться в отечество за бурю или другими препятствиями, то поможем гребцам и доведем ладью до ближайшей пристани русской...» [7, 78].

Тілесні покарання практикувалися людством з давніх-давен. Згадку про них можна віднайти ще у Біблії (наказ фараона про покарання ізраїльтян). У Старому Заповіті можемо віднайти посилання на те, скільки раз можна побити того, хто провинив перед суспільством [3, 24]. Насилля та ступінь жорстокості у кожному історичному епоху доречно розглядати відповідно до традицій, звичаїв, особливостей віросповідання і т.ін. Можна припустити, що виникає відносна взаємозалежність моральних цінностей та насилля, де моральні виміри збігаються із відповідними соціальними діями. Тілесні покарання настільки міцно увійшли в життя Давнього Риму, що стали невід'ємною частиною життєустрою імперії - перестали бути лише покараннями і перетворилися на обряди, а насилля, в значній мірі, визначилося в кожному історичному періоді осо-

бливостями моральної парадигми того суспільства, де використовувалися акти насилля, що, в свою чергу, позначилося, в подальшому, на менталітеті народу, на його культурних традиціях, звичаях, обрядах (побиття жіночих долонь для «позбавлення» від болю під час пологів); зрізання шкіри кредитором зі свого боржника у Давньому Єгипті: «В той мере, в какой причинение страдания доставляло высочайшее удовольствие, в какой потерпевший вымеривал свой убыток, в том числе и дискомфорт в связи с убытком, на чрезвычайное контрастное наслаждение: причинять страдание — настоящий праздник, нечто, как было сказано, тем выше взлетающее в цене, чем больше противоречило оно рангу и общественному положению заимодавца» [10, 446].

В античні часи смертельні покарання також чітко диференціювалися: вільних людей могли скидати зі скелі, душити, пропонувати отруту, рабів – закидали камінням, топили, розпинали, відсікали голову. Існування так званих проскрипцій (особливих списків, куди потрапляли ті, хто залишався поза законом) взагалі давало можливість убивати кому завгодно, навіть рабам, які за це, іноді, отримували свободу, крім того, могли перепилювати живцем людей, зашивати приречених у шкіряні мішки із оскаженими тваринами і т.д. Яскравою картиною насилля виглядала у середньовічній Росії (Уложение 1649 года). Смертне покарання диференціювали на «просте», до якого відносили повішання, відсічення голови, утоплення та «кваліфіковане», до якого відносили спалювання, заливання до рота розпеченого заліза, закопування живцем у землю, четвертування, колесування, саджання на кіл. Як бачимо, застосовуючи насилля, особливу увагу приділяли факторам, які посилювали страждання жертви.

У східному суспільстві тілесні покарання не були таким насиллям як для греків або римлян. «Для них удар является чем-то неприятным, постольку неприятным, поскольку он порождает чувство боли, но не больше, а среди такого народа, у которого ощущается недостаток в чувстве чести, ввести и проводить телесные наказания, само собой разумеется, чрезвычайно легко и просто...Избиение бамбуковыми палками осуществляется в Китае тем или другим мандарином даже за незначительные проступки, за пьянство, вранье или же даже за «неверную реакцию» в созерцании за процессом экзекуции. Причем после «обработки» бамбуковыми палками пяток жертвы последняя обязательно высказывала свое уважение, благодарил мандарина за содеянное «воспитание негодного червя...» [2, 131]. У збірнику законів «Тадзінг-лу-лі» був розділ «Відомості про покарання», в якому позначалася інформація про покарання із відповідними вказівками. Бамбуковими палицями били та виховували «негодного червя» майже за все: того, хто став вдівцем і не захотів одружуватися знову, або того, хто одружився в недозволені традицією строки, або карали людину за вчинки її родичів, сусідів, за недостатній прояв поваги і т.д. В Японії тілесні покарання намагалися застосовувати вкрай рідко, проте вони, на відміну від цілої низки китайських, відрізнялися особливою

жорстокістю. Наприклад: спалювання живцем, розп'яття вниз головою, розтоптування оскаженими биками, зварювання в окропі, молоці, олії і т.д. Це дає підстави думати про те, що надзвичайна ступінь жорстокості та насилля створювала елемент святковості та виключності в життєдіяльності давніх людей, оскільки насилля було невід'ємним атрибутом. Потреба в жорстокості поставала нормальною якістю індивіда. Насилля в суспільстві, відповідним чином, поєднувалося з «моральними цінностями» чи то з «постулатами» світорозуміння певної історичної епохи, а також із флагалянтами та катами, які виголошували вироки, катували, знищували, тобто тими, хто «приводил приговор в исполнение». Говорячи про ненасильство в сучасному світі, ми повинні пам'ятати про те, що ненасилля – це особлива форма суспільної практики людства і що не існує виправдань і обґрунтувань насилля, оскільки інститути, які практикують насилля і теорії, які включають насилля до позитивних контекстів, рано чи пізно втрачають відчуття реалізму, до якого так апелюють. Межі диференціації розмиваються і насилля виступає як бажаний і необхідний інструмент, виникає парадокс моральної поведінки – людина розуміє, що чинить насильство, але виправдовує себе. Ми виступаємо спостерігачами історичних реалій, де обґрунтовується ідея насилля як способу затвердження оновленого способу життя, оскільки саме так можна досягати мети (революційне «прогресивне» насилля, що часто виголошує гуманістичні гасла, а згодом перетворюється на нігілізм, терористичну диктатуру і т.д.

К. Лоренц вважав, що між різними людськими популяціями все ж таки є відмінності в їх початковому (природженій) ступені агресивності, що склалося в результаті природного відбору. Як приклад надзвичайно агресивного народу, який постійно використовував насильницькі методи, він приводить плем'я індіанців Юту. Людина є агресивною, оскільки відбилася від приматів. Оскільки останні є травоядними тваринами, то у них абсолютно відсутній властивий хижакам «інстинкт убивці». У хижаків для збереження виду повинен був в результаті еволюції виникнути механізм гальмуючий внутрішньовидову агресію, оскільки «інстинкт убивці», направлений на собі подібних призвів би до повного вимирання виду. Можна дійти до висновку, що природа не змогла передбачити, «що в руках голої мавпи з'явиться смертоносна зброя». [8, 32]. К. Лоренц трактує агресію як рушійну силу боротьби за виживання, причому ця боротьба, в основному, відбувається всередині одного виду.

Р. Маркузе приходиться до висновку, що цивілізація перманентно потребує сублімації і десексуалізації, а це, в свою чергу, послаблює Ерос, вивільняючи його руйнівний двійник Танатос, тобто агресію і насилля. «Це загрожує культурі розпадом інстинктів, причому прагнення до смерті (руйнуванню, деструкції, здебільшого ірраціональній) прагне узяти верх над інстинктами життя (творенням)» [9, 53].

Засновник психоаналізу З.Фрейд розглядав агресію як з'єднання Ероса (лібідо, початку, що тво-

рять) і Танатоса (мортидо, деструктивного початку), з переважанням останнього, тобто як злиття сексуального інстинкту та інстинкту смерті при домінуванні Танатоса. З.Фройд вважав, що агресія в людині це - прояв і доказ біологічного інстинкту смерті. Він стверджував, що Танатос протистоїть Еросу, і його метою є повернення до неорганічного стану. Але яким чином, у такому разі, людина живе достатньо довго, маючи природжений інстинкт смерті. Проте є механізм нейтралізації внутрішньої агресії, який є головною компонентою ego. Але ego не з'являється разом з народженням дитини, а формується в процесі її розвитку. Цікаво, що разом з його формуванням починає розвиватися і механізм нейтралізації агресії та насилля.

Е.Фромм базується на трьох феноменах, які, на його думку, визначають найнебезпечнішу форму людської орієнтації: «любов до смерті», «нарцисизм – любов до себе, самозакоханість», «симбіозно-інцестуальний потяг», всі три компоненти утворюють «синдром розпаду», гаслом якого є «ненавидіти заради ненависті». Філософ ділить насилля на тяжкі, патологічні і злоякісні форми деструктивності, та інші, менш тяжкі форми: «Различение типов насилия основывается на разнице между соответствующими мотивациями, ибо только в случае, когда нам ясна неосознанная динамика поведения, мы можем понять также и само поведение, его корни, направление и энергию, которой оно заряжено» [15, 5]. Найменш патологічною формою насилля Е.Фромм вважає так зване ігрове насилля, оскільки воно є «нормальним», не мотивованим ненавистю та деструктивністю. Найбільш розповсюдженою формою «нормального», не деструктивного насилля є реактивне насилля (насилля, яке зустрічається у тих, хто захищає власне життя, свободу, майно і т.д.).

Проте Е.Фромм виділяє насилля, яке виникає через ревності, заздрість – це специфічна форма фрустрації. Навпаки, насилля, яке здійснюється через помсту, - значить використовується сила і непотрібними стають функції захисту свого організму, свого життя. Ця форма виступає ознакою нездатності індивіда відновити можливості власного життя, життя родичів, які є надзвичайно важливими для реалізації життєвих потенцій, отже, індивід знаходить застосування своїй силі. Наступною формою насилля, з якою пов'язується «деструктивний відчай», ненависть до життя, - виступає насилля, яке виникає з «потрясіння віри». Це, в свою чергу, виступає найбільш вагомим фундаментом для деструктивних дій сучасного індивіда. Таке насилля базується на втраті ідеалів, моральних цінностей – його можна кваліфікувати як «деструктивність відчаю» або «ненависть до життя». Є форми насилля, які, на думку Е.Фромма, мають виключно патологічний характер: «компенсаторне насилля», яке пов'язується з нездатністю індивіда створювати світ свого особистого життя, в якому людина отримує можливість позбутися страждань повної пасивності. Компенсаторне насилля – це імпотенція особи (не тільки фізіологічна) але й нездатність особи до чогось, що компенсується за допомогою негативного характеру. Саме

з компенсаторним насиллям філософ пов'язував садизм. Це є цілком виправданим, оскільки садизм дає можливість імпотенційній особистості спричинити страждання та біль іншій особі, підкорювати іншу особу своїй владі, відчувати радість безмежної влади. «Ліками» від цього може бути посилення творчого вектора, продуктивне використання особистісних сил, відчуття своєї потрібності для суспільства: «Только это может помочь человеку перестать быть калекой, садистом и разрушителем, и только отношения, способствующие приобретению человеком интереса к жизни, могут привести к исчезновению импульсов, из-за которых история человечества была столь постыдной вплоть до сегодняшнего дня» [15, 12]. Визначає Е.Фромм таку форму насилля, яка викликається «архаїчним жаданням крові». Це прояв деградації людської істоти. Ця форма насилля пов'язується з бажанням самоствердитися, самореалізуватися на дуже архаїчному рівні – «убивця» – «господар життя». Особливу увагу слід звернути на патологічні, злоякісні орієнтири у сексуальній поведінці людини, звідси впливатиме «анальносадистичний характер», який, поєднуючись з «Танатосом» (інстинктом смерті), призводитиме до некрофільно орієнтованого індивіда. Некрофіл в перекладі з грецької – «любов до неживого, мертвого», але у фромівському значенні некрофіл – це дещо трохи інше. Некрофіл – протилежність біофілу. Така людина боїться життя, відчуває страх перед ним, принципово налаштована на минуле, ненавидить майбутнє. Некрофільно орієнтований індивід має певний тип ціннісно-сміслового навантаження у своїй поведінці, органічно вписуючись у сучасний ритм цивілізації. Тут людиною цікавляться поверхово, як об'єктом, який наділений загальнонастистичними якостями: «В гигантских центрах производства, в гигантских городах, в гигантских странах людьми управляют как вещами; люди и те, кто ими управляет, превратили себя в вещи и подчиняются законам вещей. Но человек не создан вещью, он гибнет, если становится вещью, и, прежде чем это случится, он впадает в отчаяние и хочет уничтожить жизнь» [15, 10]. Це є новий тип індивіда – «людина-автомат», якого створила і продовжує створювати сучасна цивілізація. Така людина сприймає насилля як стан абсолютного нарцисизму, розриває зв'язки з зовнішньою реальністю, захищаючи своє уявне «я». Е.Фромм, виділяючи доброякісну та злоякісну функції нарцисизму, виділяє так званий суспільний нарцисизм, який у подальшому, на його думку, може виступити умовою глобального насилля та війни.

Філософ вводить поняття «біофілія» і «некрофілія», розуміючи під першим прагнення до всього живого, що росте, а під другим – до всього мертвого і механічного. Некрофілія визначається Фроммом як прагнення до всього мертвого, хворого, такого, що розкладається; нав'язливе бажання перетворити все живе на неживе, прагнення до руйнації заради руйнації, інтерес до всього чисто механічного (небіологічному) а, крім того, пристрасть до насильницького розриву природних біологічних зв'язків. Прагнення до мертвого най-

частіше простежується в снах некрофілів. Некрофільський характер може виявитися також і в переконанні того, що існує єдиний шлях вирішення проблем - насильство. Для некрофілії характерним є переконання, що насильство – це здатність перетворити людину на труп. Такі люди реагують на проблеми життя в основному деструктивно і ніколи не намагаються допомогти іншим людям знайти конструктивний спосіб рішення їх проблем. Розумний, освічений некрофіл може говорити про речі, які самі по собі могли б бути і цікаві, але підносити їх манірно, холодно, байдуже, педантично, мляво і формально. Протилежний тип характеру - біофіл, навпаки, може говорити про переживання, які самі по собі не дуже цікаві, але подає він їх так зацікавлено і живо, що заражає інших своїм гарним настроєм. Людина, проявляючи насилля, здійснює спробу регресувати у свій долюдський стан: «В зле человек теряет самого себя при трагической попытке освободиться от тяжести своего человеческого бытия И до самой последней черты, пока у индивида остается свобода выбора, он ответственен за свои действия» [4, 9].

Г.Маркузе приходив до висновку, що протягом існування людства, культурному придушенню піддавалися не тільки його суспільне, але й біологічне ество, сама структура людських інстинктів. Проте саме в цьому примушенні і полягала основна передумова прогресу. Оскільки некерований (непригнічуваний) сексуальний інстинкт і його двійник агресивний інстинкт - згубні. Руйнівна сила обох інстинктів виникає з імперативного прагнення отримати максимальне задоволення як самоцілі. Доречним було б згадати приклад з піддослідною мишею, якій до мозкової зони задоволення було введено електроди і яка стимулювала себе до того часу поки не загинула від виснаження. Це свідчило про те, що необхідними виявилися певні обмеження, оскільки сублимована таким чином енергія йде не тільки на творчу, але й на рутинну працю метою якої є підтримка цивілізації. Повіддя на інстинктах підтримується силовими структурами влади, а також позитивними і негативними санкціями. Людиноподібна тварина тільки тоді стає людиною, коли відбувається радикальна трансформація її природи. Цю зміну З. Фрейд описав як трансформацію принципу задоволення в принцип реальності: «Несвідоме в людині прагне тільки до досягнення задоволення; психічна діяльність будь-якої дії, яка могла б викликати неприємні (хворобливі) переживання» [14, 47]. І навпаки, зі зміцненням принципу реальності людина, яка була не більше ніж набором тваринних інстинктів, перетворилася на організоване «Я», прагнучи до того, «що корисно» і що може бути одержано без збитку для себе і для свого життєвого оточення. Під впливом принципу реальності у людини розвивається функція розуму і наступне з нього здібність до мислення аналізу і синтезу, увазі, пам'яті і думки. Він стає свідомим, мислячим суб'єктом, що приводиться в рух раціональністю нав'язаною йому ззовні. І лише одна форма розумової діяльності «стоїть особно» від влади принципу реальності фантазія, зберігаючи прихильність принципу задоволення.

Ф.Перлз вважав, що агресія і деструкція (як елементи сприйняття), є необхідними для подальшого глибокого розуміння. Процес, який слідує за деструкцією, – це реконструкція. Деструкція і реконструкція тісно пов'язується з нашою поведінкою по відношенню до об'єкта. Таким чином, будь-які довірчі відносини між людьми можливі тільки якщо руйнуються певні бар'єри, так що люди починають розуміти один одного (про це говорив і К.Лоренц). Таке розуміння припускає, що людина досліджує партнера, подібно до того, як ми досліджуємо картину («розчленувавши її»). Інакше кажучи, якщо переживання «заковтується» цілком воно не може асимілюватися і таким чином сприймається як форма, а не зміст. «Міжособові контакти можуть існувати тільки при достатній здібності до деструкції і подальшої реконструкції, а ці два процеси є похідними взаємодії емоційно-вольової і інтелектуальної сфер (що ж відбуватиметься при їх порушенні?)» [12, 29]. Дійсні дослідження людської агресивності, а отже, і насилля, витікають з цілої низки різноманітних наукових теорій: ламаркізм, дарвінізм, сучасна генетика тощо. Homo sapiens представляє собою еволюційну генеалогію агресивно-насильницької поведінки, яка сформувалася під впливом еволюційно-адаптивних механізмів та зразків індивідуальної та колективної поведінки, яка, протягом життя індивіда, або підвищує ступінь та рівень індивідуального виживання, сприяє відтворенню такого ж виду або. Навпаки, здатна працювати на знищення всіх перелічених факторів.

Насилля супроводжує людину протягом її життєвого циклу та є глибоко закладеними компонентами психічного та фізіологічного життя. До речі, слід зазначити, що агресію та насилля виявляє переважна більшість тварин, у тому числі і Homo sapiens, але тільки останній, проявляючи насилля, отримує задоволення. Часто боротьба між тваринами обмежується попереджувальними специфічними рухами, звуками з метою «залякування» суперника. Така поведінка має глибоке біологічне коріння, яке полягає в тому, що тварина забезпечує собі реально необхідний територіальний мінімум для нормальної життєдіяльності, встановлює всередині зграї ієрархічні взаємини і, природно, захоплює собі самку, котра придатна для розмноження, а от людина здатна проявляти насилля у тваринно-біологічній формі на індивідуальному рівні (вбивства), на колективному (конфлікти, війни), на соціальному (утиски, тиск, обмеження, погрози, зневага і т.д.). Рівень насилля, є біологічно детермінованим у людському середовищі, піддається певним видозмінам і визначається як ступенем соціалізації, так і етнокультурними нормами, вимогами, установками. Наскільки б соціалізованою не була б людина, піти від своєї біологічної природи вона не може, оскільки природа наділила її величезною і стійкою силою - агресією. Людське насилля суттєво відрізняється від насилля, яке виявляють представники тваринного світу, бо у людини воно «переросло» біологічні межі і міцно соціалізувалося, почало набувати доти небачених проявів. Сучасна людина, яка оточила себе віртуальною реальністю, починає нудьгувати, якщо вона не

«вбила» сотні уявних ворогів, якщо телевізійна передача не містить у собі кримінального «соусу», нецікавими є новини, в яких не повідомляють про теракти, про захоплення заручників, про військові конфлікти, про повстання, про вбивства і т.ін. Насилля як феноменальне явище має свою еволюційно-біологічну значущість, а отже, людина завжди буде намагатися знаходити йому виправдання, бо людська топограма агресивності позначається на самопізнанні людини, на її рівні впорядкування соціальної організації, важливого значення вона набуває також у побудові міжособистісних стосунків одного *Homo sapiens* з іншими, виявляючи цілий спектр агресивних дій та впроваджуючи принципи насильницької моралі.

Крім того, існують два основні підходи при визначенні поняття «насилля»: абсолютистський та прагматичний. Згідно з першим підходом, можна говорити про те, що насилля несе на собі чітке негативне оціночне забарвлення, до якого людство адаптувалося і сприймає його як звичайне явище, а сама по собі проблема насилля, начебто вирішується за допомогою виправдовувальних «вправ», бо саме заперечення насилля в суспільному середовищі виглядає як суто моральна програма, котра стала на позиції конфлікту з реальним життям.

Прагматичний підхід орієнтований на ціннісно нейтральне та, в більшій мірі, об'єктивне визначення насилля, ототожнюючи його з фізичними, економічними збитками, які люди увесь час наносять одне одному. Пограбування, вбивство, розбійні напади – очевидним є застосування насилля, як відповідного критерію щодо вирішення різноманітних проблем.

Насилля є одним із засобів, які людина використовує для того, щоб закріпити своє домінування, свою владу, чи буде то влада батька в родині, чи влада керівників, чи влада завойовника, окупанта, насильника, - насилля є «посягательство» своерідна узурпація свободи та волі людини. Насилля, з одного боку, трактується як певна форма суспільних відносин, а з іншого – це інстинктивні, природні якості людини, які тривалий час допомагали їй соціалізуватися та виживати спочатку в природному середовищі, а згодом і у соціальному. Варіантів насилля людство знало чимало і всі вони здійснюють фізичний або психічний тиск на людину, руйнують її внутрішній світ, порушують гармонійні стосунки із суспільним середовищем. Отже, ми спостерігаємо досить широке тлумачення насилля. А.А.Гусейнов зазначав: «Взагалі людське буття є можливим лише в тій мірі, в якій ненасилля привалює над насиллям. Проте такий позитивний для людини баланс ненасилля і насилля не є законом, оскільки в більшій мірі був гарантованим слабкістю руйнівних засобів» [5, 40].

Поняття насилля історично формується та наповнюється реаліями, починаючи з міфології, релігійної свідомості, філософського ідеалізму, знаходить широку інтерпретацію політичних, політологічних, психологічних, психоаналітичних та

ідеологічних доктринах і віддзеркалює в собі давню історію спроб людства визначити межі необхідності застосування насилля на практиці повсякденного життя соціуму. «Вся історія человечества, как известно, связана с насилием, разнообразными его формами, типами и видами. История мира — это история войн. И отсюда возникают идея и практическая возможность понять и объяснить историю человечества с помощью феномена насилия, процессов завоевания, порабощения и присвоения» [11, 22]. Подібна практика міркувань призводить до можливості виправдання насилля суспільством. Наша цивілізація сформувала особливу людину з особливим світобаченням і світорозумінням. С.Г.Пілецький вказував: «Людина, яка натискає кнопку запуску, настільки щільно захищена від споглядання чи то від емоційного сприйняття наслідків своїх дій, що досить важко пояснити як досить добрі люди, які нездатні «відшльопати» неслухняну дитину, стають здатними до запуску ракет по міста, що засинають, примушуючи помирати сотні і тисячі людей...» [13, 60]. В історичному дискурсі еволюції ненасильницької моралі насилля можна інтерпретувати як феномен, що має глибоке коріння в історичному та психологічному досвіді людства, в онтології самої людини, в її індивідуальних та колективних особливостях, проте сама людина повинна докласти зусиль і змінити вектор власного буття. А.Гуггенбуль зазначав: «...чувство растерянности перед лицом всеобщей агрессии неизбежно приводит к осознанию насилия в качестве неотъемлемой компоненты человеческого существования...констатация данного факта дает возможность почувствовать всю серьезность проблемы, связанной с негативным аспектом насилия и агрессивности...» [3, 8]. На думку Р. Докінза, сучасна людина – це «еґоїстична машина», яка запрограмована на те, щоб забезпечувати свої гени, продовжувати родовід в умовах жорсткої конкуренції за необхідні ресурсні бази, що, в свою чергу, примушує одну «машину для виживання» жорстко знищувати іншу» [6, 18]. *HOMO SAPIENS* – єдиний вид, який здатний проявляти насилля та агресію, вбивати подібних до себе, створюючи всі умови для того, щоб перетворитися на *HOMO AGGREDI*. На сучасному етапі життя людства відбулось потрясіння першооснов людського існування. М.О. Бердяев зауважував: «Мировая война была обнаружением накопившегося в человеческом существовании зла, накопившейся злобы и ненависти. Она объективировала зло, которое раньше оставалось прикрытым как бы в субъективном, а не в объективном. Война обнаружила лживость нашей цивилизации... Она страшно обесценила человеческую жизнь, приучила ставить ни во что человеческую личность и ее жизнь, рассматривать ее как средство и орудие фагума истории» [1, 36].

Відповідне дослідження феномена насилля дозволить нам зрозуміти причини та механізми, а також сформувати низку дій, які б запобігали розповсюдженню насилля в сучасному суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бердяев Н. А. Судьба человека в современном мире / Н.А.Бердяев. – М.: Республика, 1994. - 480 с .
2. Бертрам Д. М. История розги. — М.: Просвет, 1992. — Т. 1. — С. 131.
3. Гуггенбюль А. Зловещее очарование насилия / А. Гуггенбюль. - СПб.: «Академический проспект», 2000. - 217с.
4. Гуревич П. С. Видный мыслитель XX века // Фромм Э. Душа человека. — М.: Республика, 1992. -С. 5-12.
5. Гусейнов А.А. Понятие насилия и ненасилия / А.А. Гусейнов // Вопросы философии. - 1994. - № 6. С 40 - 54 .
6. Докинз Р. Эгоистичный ген / Р Докинз. – М.: Мир, 1993. - 317с.
7. Карамзин Н. М. Предания веков /Н.М. Карамзин — М.: Правда, 1988. - 768 с.
8. Лоренц К. Агрессия (так называемое зло) / К. Лоренц. - СПб.: Амфора, 2001. - 349 с.
9. Маркузе Г. Эрос и цивилизация / Г.Маркузе. - М.: Наука, - 1995, - 326 с.
10. Ницше Ф. К генеалогии морали. Poleмическое сочинение // Ф. Ницше Соч.: В 2 т. — М.: Мысль, 1990. — Т. 2. — С. 446.
11. Остроухов В.В. Насилие сквозь призму веков: Историко-философский анализ/ В.В.Остроухов. – М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2003. – 164 с.
12. Перлз Ф. Опыты психологии самопознания / Ф. Перлз. - М. –1993. - 240 с.
13. Пилецкий С.Г. Феномен человеческой агрессивности / С.Г. Пилецкий // Вопросы философии. - 2008. - № 10. С.60 – 75.
14. Фрейд З. По ту сторону принципа наслаждения. Я и Оно. Неудовлетворенность культурой / З. Фрейд. - СПб.: Алтейя, 1998.- 253 с.
15. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности / Э. Фромм. - М.: Республика, 1994.- 447 с.
16. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис /Э.Эриксон. - М.: Прогресс, 1996. – 340 с.